

3. De Brusselse gemeenten: leeftijdsstructuur

In 1970 is de Brusselse demografie begonnen aan een lange neerwaartse periode van bijna dertig jaar. De bevolking van het Gewest daalde van 1.075.136 inwoners in 1970 naar ongeveer 950 000 inwoners midden de jaren 1990. Sindsdien is de Brusselse bevolking weer gaan groeien, om uit te komen op 1.048.491 bewoners in 2008. Samen met die groei en zoals in detail toegelicht in het hoofdstuk “20 jaar socio-economische evolutie in Brussel” van de laatste uitgave van de conjunctuurbarmeter (april 2009), wordt tevens een verjonging van de Brusselse bevolking waargenomen. Twee factoren verklaren dat fenomeen: migratie en de vruchtbaarheidscijfer. De binnenkomende migratiestromen in Brussel zijn immers erg positief wat betreft jonge volwassenen en de vruchtbaarheidscijfer¹⁰ ligt er hoger dan in de rest van het land.

Deze fenomenen gelden evenwel niet voor elke Brusselse gemeente in dezelfde mate. Hun leeftijdsstructuren, m.a.w. het relatieve gewicht van de verschillende leeftijdsgroepen in de bevolking, leveren een heel afwisselend beeld op. Die gemeentelijke verscheidenheid vertaalt zich in de leeftijdspiramides van de 19 gemeenten. Ze zorgt voor uiteenlopende vragen voor de gemeentelijke en gewestelijke beleidsmakers die met verschillende gemeentelijke realiteiten worden geconfronteerd. Om een duidelijk beeld te krijgen, zullen we in de komende pagina's trachten een eenvoudige voorstelling te geven van de verschillen en de gelijknissen in de leeftijdsstructuren van de gemeenten van het Gewest.

3.1 Bevolking per gemeente

Om de gemeenten goed tegenover elkaar te kunnen situeren moet er eerst een idee worden gevormd van hun totale bevolking. Op 1 januari 2008 telde het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

1.048.491 inwoners¹¹. Zoals tabel 8 aantoont, varieert de bevolking van de 19 gemeenten tussen 19.020 inwoners in Koekelberg en 148.873 inwoners in Brussel-Stad.

¹⁰ De vruchtbaarheidscijfer is de verhouding tussen het aantal levendgeboorten in een jaar en de totale vrouwelijke bevolking op vruchtbare leeftijd (gemiddeld aantal vrouwen van 15 tot 49 jaar op jaarbasis). In 2006 bedroeg dit cijfer 2,07 voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

¹¹ Daarbij moeten nog de personen worden geteld die ingeschreven zijn in het wachtregister (namelijk asielzoekers), die op 1/1/2007 met 20.547 waren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Naast die laatsten is een onbekend aantal inwoners van Brussel om diverse redenen niet opgenomen in het Rijksregister (daklozen, studenten, ...).

TABEL 8: Bevolking op 1/1/2008

Gemeente	Bevolking
Anderlecht	99 085
Oudergem	30 086
Sint-Agatha-Berchem	20 976
Brussel	148 873
Etterbeek	42 902
Evere	34 727
Vorst	48 906
Ganshoren	21 743
Elsene	79 768
Jette	44 601
Koekelberg	19 020
Sint-Jans-Molenbeek	83 674
Sint-Gillis	45 235
Sint-Joost-ten-Node	24 078
Schaarbeek	116 039
Ukkel	76 732
Watermaal-Bosvoorde	24 134
Sint-Lambrechts-Woluwe	49 261
Sint-Pieters-Woluwe	38 651
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1 048 491

Bron: FOD Economie - ADSEI

3.2 Typologie van de gemeenten volgens de leeftijdsstructuur

Om een duidelijk beeld te krijgen van de leeftijdsstructuur van elke gemeente in 2008, kan de leeftijdspiramide van elk van hen vergeleken worden met de leeftijdspiramide van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het is echter niet eenvoudig om negentien leeftijdspiramides te vergelijken die elk 40 variabelen omvatten (20 leeftijdsgroepen per geslacht). De leeftijdspiramides op zich bevatten dan ook te veel informatie voor deze oefening. We zullen daarom de gegevens samenvatten en trachten de verschillen en de gelijkenissen tussen de gemeenten te benadrukken, waardoor we de gemeenten kunnen groeperen in meer homogene gehelen. We gaan daarbij in drie etappes te werk:

1. het aantal variabelen verminderen. We groeperen de variabelen om hun aantal te beperken en de hun interpretatie te vergemakkelijken;
2. groepen van gemeenten samenstellen;
3. toespitsen op twee (gegroepeerde) variabelen benadrukken die de groeperingen van punt 2 verklaren.

We zullen dan over groepen van gemeenten beschikken waarvan de verschillen hoofdzakelijk aan de hand van slechts twee variabelen kunnen worden verklaard.

• Het aantal variabelen verminderen

Er bestaan heel wat statistische methodes om het aantal variabelen te verminderen. Kennis van de Brusselse demografie, de courante demografische praktijken en de wens om over duidelijke samenvattende variabelen te beschikken hebben er ons echter toe gebracht om de leeftijdsgroepen als volgt te groeperen:

- 0-19 jaar, in de demografie de klassieke categorie van de jongeren;
- 20-39 jaar ofwel de jonge volwassenen;
- 40-64 jaar ofwel de oudere volwassenen;
- 65 jaar en meer ofwel de ouderen.

De breuk op 40 jaar is deels arbitrair. Hij is gestoeld op twee elementen: enerzijds splitst hij

• De gemeenten groeperen

Het groeperen van de gemeenten gebeurde met behulp van het “quick cluster algoritme”¹², op basis van de gegroepede variabelen die in het vorige punt werden toegelicht. In die methode kan de gebruiker zelf het aantal groepen kiezen. Gelet op het aantal Brusselse gemeenten wordt er gekozen voor vier groepen. Dit aantal heeft het bijkomende voordeel dat de classificatie erg stabiel blijft, ongeacht of men de hierboven vermelde gegroepede variabelen gebruikt of de veertig oorspronkelijke variabelen.¹³ Op die manier worden vier groepen van gemeenten gevormd:

de groep van de volwassenen in twee schijven van vergelijkbare omvang, anderzijds stellen we vast, als men de leeftijdspiramide van het BHG met die van België vergelijkt, dat de leeftijdsgroepen onder de 40 jaar oververtegenwoordigd zijn in Brussel in vergelijking met België en dat de leeftijdsgroepen van 40 jaar en ouder ondervertegenwoordigd zijn in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in vergelijking met het land. De leeftijdspiramide van grafiek 22 illustreert die vaststelling. De leeftijd van 40 jaar is dus de draaispil van de meest kenmerkende breuklijn tussen de leeftijdsstructuur van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en die van België.

TABEL 9: Typologie van de gemeenten volgens de leeftijdsgroepen

Groep	Gemeente
1	Sint-Joost-ten-Node
	Schaarbeek
2	Anderlecht
	Brussel
	Vorst
	Koekelberg
	Sint-Jans-Molenbeek
3	Etterbeek
	Elsene
	Sint-Gillis
4	Oudergem
	Sint-Agatha-Berchem
	Evere
	Ganshoren
	Jette
	Ukkel
	Watermaal-Bosvoorde
	Sint-Lambrechts-Woluwe
Sint-Pieters-Woluwe	

¹² Concreet gezien wil dit algoritme de som van de afstanden tussen elke waarneming (hier de gemeenten) en het zwaartepunt van een van de k groepen waartoe die behoort verminderen. k wordt vooraf gekozen door de gebruiker (in ons geval: 4). De afstanden worden gemeten in een ruimte met n dimensies, waarbij n staat voor het aantal variabelen ($n=4$ voor de 4 hierboven gekozen groeperingsvariabelen).

¹³ Beide benaderingen plaatsen 18 van de 19 gemeenten in dezelfde groepen.

• Toelichting bij de typologie

Via discriminantanalyse bepalen we vervolgens de (leeftijds)variabelen die een groot gedeelte van de verschillen in leeftijdsstructuur tussen de gemeenten verklaren.

TABEL 10: Voornaamste resultaten van de discriminantanalyse

Functie	Eigen waarden			Correlatiematrix			
	Eigen-waarde	Variantie %	Gecumuleerd %		Fonctie		
					1	2	3
				20-39	0,909	-0,315	-0,272
1	11,699 ^a	84,1	84,1	65+ ^b	-0,809	-0,382	-0,447
2	2,119 ^a	15,2	99,4	0-19	0,014	0,996	0,091
3	0,087 ^a	0,6	100,0	40-64	-0,471	-0,577	0,667

Opmerking: a De eerste 3 canonieke discriminantfuncties werden gebruikt voor de analyse.
b Deze variabele wordt niet gebruikt in de analyse.

De discriminantanalyse toont aan dat de eerste twee functies samen al 99,4% van de variantie tussen de gemeenten verklaren. De eerste functie is bovendien sterk gecorreleerd met de variabele 20-39 jaar (0,909) en de tweede met de variabele 0-19 jaar (0,996) zoals we kunnen zien in tabel 3. Dat betekent dat de verschillen tussen de gemeenten voor het grootste deel verklaard kunnen worden met behulp van deze twee variabelen: de 0-19-jarigen en de 20-39-jarigen.

We kunnen dus de groepen van gemeenten karakteriseren en een typologie opstellen:

- groep 1 (bv. Sint-Joost-ten-Node) bestaat uit gemeenten met een grote proportie van zowel 0-19-jarigen als 20-39-jarigen;
- groep 2 (bv. Sint-Jans-Molenbeek) wordt gekenmerkt door een hoger dan gemiddelde proportie van 0-19-jarigen;
- groep 3 (bv. Elsene) wordt gemarkeerd door een hoger dan gemiddelde proportie van 20-39-jarigen en een lager dan gemiddelde proportie van 0-19-jarigen;
- tot slot groep 4 (bv. Watermaal-Bosvoorde) met een lager dan gemiddelde proportie van 20-39-jarigen.

Onderstaande tabel vat die elementen samen:

TABEL 11: Typologie van de gemeenten volgens leeftijds groepen - kenmerken

Groep	Gemeente	0-19 jar.	20-39 jar.	Type
1	Sint-Joost-ten-Node	+	+	Onder de 40
	Schaarbeek			
2	Anderlecht	+		Jongeren
	Brussel			
	Vorst			
	Koekelberg			
	Sint-Jans-Molenbeek			
3	Etterbeek	-	+	Jonge volwassenen
	Elsene			
	Sint-Gillis			
4	Oudergem			Boven de 40
	Sint-Agatha-Berchem			
	Evere			
	Ganshoren			
	Jette			
	Ukkel			
	Watermaal-Bosvoorde			
	Sint-Lambrechts-Woluwe			
Sint-Pieters-Woluwe				

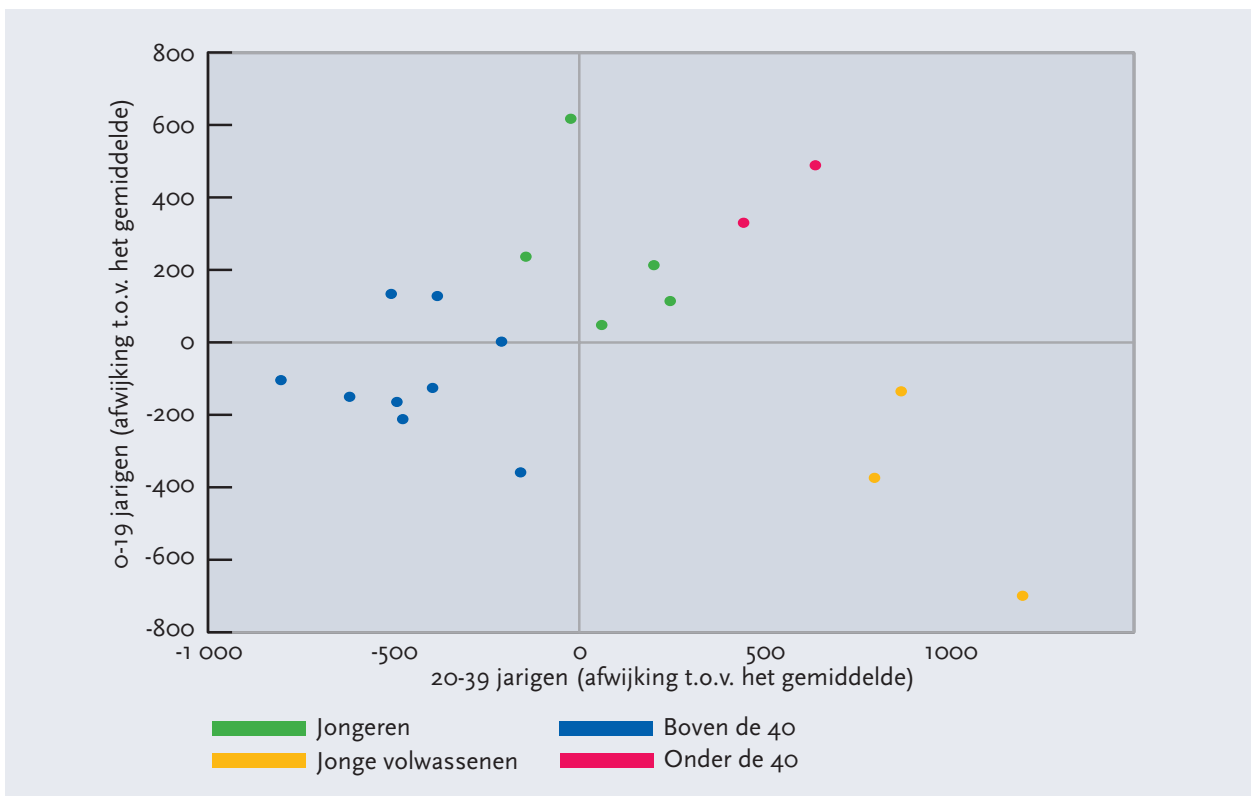
Waarbij:

- het plusteken (+) wijst op een oververtegenwoordiging van de desbetreffende leeftijdsgroep in de gemeenten;
- het minteken (-) wijst op een ondervertegenwoordiging van de desbetreffende leeftijdsgroep in de gemeenten;
- een grijs vak erop wijst dat deze groep niet gekenmerkt wordt door een specifieke over- of ondervertegenwoordiging voor de gemeenten.

Deze samenvattende tabel laat ons toe een naam te geven aan de groepen die deze typologie vormen, afhankelijk van de typerende kenmerken. Groep 1 is aldus een groep van gemeenten van de personen “onder de 40”, groep 2 is die van de “jongeren”, groep 3 is die van de “jonge volwassenen” en groep 4 is die van de personen “boven de 40”.

Laten we die groepen nu voorstellen in een grafiek, waarvan de X-as gevormd wordt door de 20-39-jarigen en de Y-as door de 0-19-jarigen:

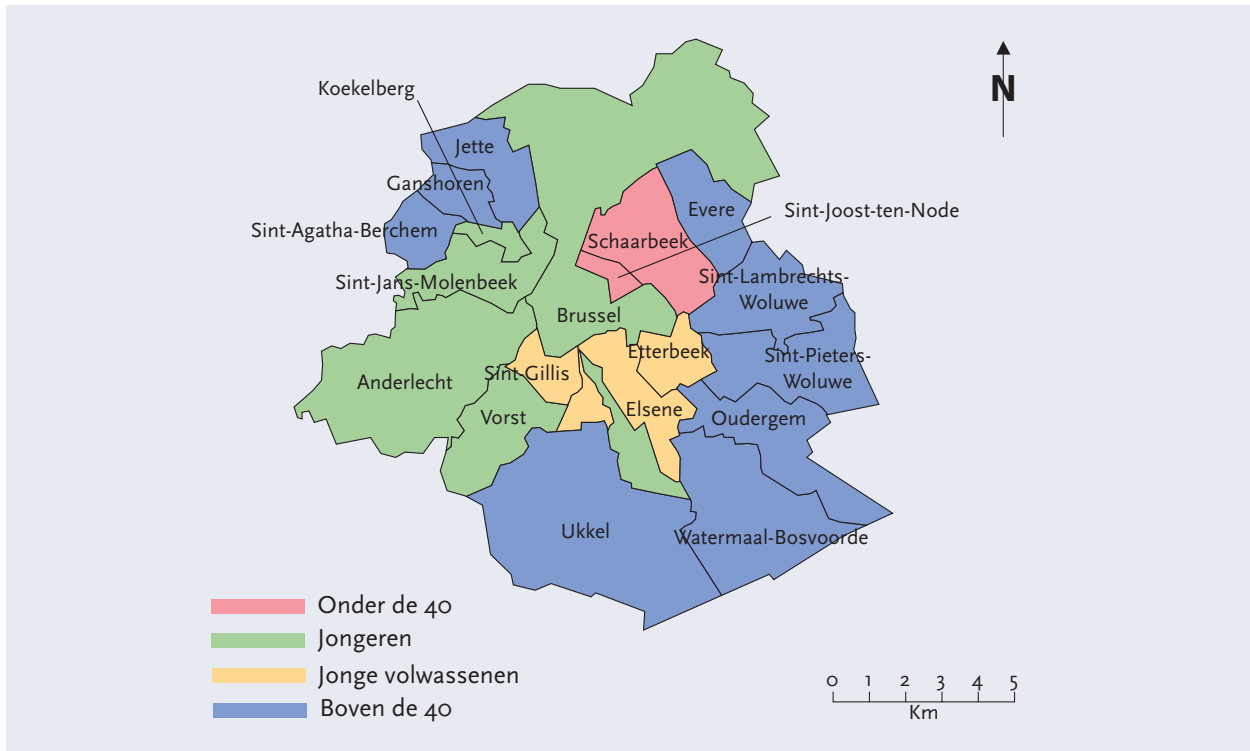
GRAFIEK 16: Positie van de verschillende gemeenten in functie van de 0-19-jarigen en de 20-39-jarigen (2008)

Deze grafiek toont ons de positie van de verschillende gemeenten en de groeperingslogica. We zien het erg specifieke karakter van de gemeentegroep “jonge volwassenen” die gevormd wordt door Sint-Gillis, Elsene en Etterbeek.

De volgende grafiek toont ons de verkregen typologie, ditmaal in de vorm van een kaart.

GRAFIEK 17: Kaart van de gemeenten per leeftijdsgroep (2008)

Bron: BISA.

Het valt op dat de groep “boven de 40” alle gemeenten van de tweede gordel omvat, behalve Vorst. Ook de drie andere groepen zijn stevig geconcentreerd op verschillende stukken van het grondgebied van het Gewest. De twee gemeenten van de groep “onder de 40” (Schaarbeek en Sint-Joost-ten-Node) in het noordoosten van de eerste gordel grenzen aan elkaar. Ook Sint-Gillis, Etterbeek en Elsene, die de groep gemeenten met

“jonge volwassenen” vormen, grenzen aan elkaar in het zuiden van de eerste gordel. Tot slot vormen het noordwestelijke deel van de eerste gordel en het stadscentrum, dus Anderlecht, Brussel-Stad, Koekelberg en Sint-Jans-Molenbeek, maar ook een gemeente uit de tweede gordel (Vorst) samen de groep van de gemeenten van “jongeren”, die ook geografisch geconcentreerd is.

3.3 Gevolgen van de leeftijdsstructuur voor het gemeentelijk en gewestelijk beleid

De infrastructuren van een gemeente worden vanzelfsprekend beïnvloed door de leeftijdsstructuur van de bevolking. Het aantal crèches en scholen, de grootte van de woningen, het aantal speelpleinen, bejaardentehuizen, de sportinfrastructuur en het aanbod van openbaar vervoer moeten aangepast zijn aan de behoeften van de bevolking. Hoewel de bevolking van het Gewest over het algemeen steeds jonger wordt, geldt dit fenomeen niet voor alle gemeenten, en hebben niet alle gemeenten dezelfde leeftijdsstructuur.

Anderzijds mag deze statistische informatie niet gebruikt worden om een al te karikaturaal beeld te schetsen van de gemeenten. Het is niet omdat in een gemeente een bepaalde leeftijdsgroep oververtegenwoordigd is, dat de andere leeftijdsgroepen er niet aanwezig zijn. Bovendien is diversiteit binnen een gemeente erg belangrijk, des te meer in een dichtbevolkt gewest als het onze, waar de indeling in gemeenten complexer is.

Dat neemt niet weg dat de verschillen in leeftijdsstructuur zich vertalen in verschillende uitdagingen voor de politieke besluitvormers die belast worden met de inrichting van deze gemeenten. Bovendien kan de actie van deze besluitvormers ook slaan op de verhoging van het aanbod van een bepaald type infrastructuren om een bevolkingsgroep aan te trekken die dergelijke diensten zoekt. Zo kan een gemeente bijvoorbeeld nieuwe crècheplaatsen aanbieden om jonge gezinnen aan te trekken of te behouden. Tot slot kunnen de gemeentebestuurders ook beslissen een praktijk (sportief of cultureel bijvoorbeeld) te bevorderen door het overeenstemmende aanbod te verhogen.

Concreet zijn de gemeenten van de groep “jonger dan 40 jaar” (Sint-Joost-ten-Node en Schaarbeek) oververtegenwoordigd voor de leeftijdsgroepen 0-19

jaar en 20-39 jaar. In deze twee gemeenten is de verhouding van koppels zonder kinderen het zwakst in het Gewest (in 2004 respectievelijk 16,21% in Sint-Joost-ten-Node en 17,70% in Schaarbeek¹⁴). We vinden er voornamelijk koppels met kinderen en eenoudergezinnen enerzijds, en alleenstaanden anderzijds. De inwoners van deze gemeenten zijn dan ook grote aanvragers van infrastructuren verbonden aan de leeftijdsgroepen 0-19 jaar en 20-39 jaar, zowel op het vlak van crèches en speel- en sportpleinen¹⁵ als scholen voor 0-19-jarigen en socio-culturele infrastructuren voor 20-39-jarigen.

De gemeenten van de groep “jongeren” (Anderlecht, Brussel, Vorst, Koekelberg en Sint-Jans-Molenbeek) zijn oververtegenwoordigd in de leeftijdscategorie 0-19 jaar. De inwoners van deze gemeenten hebben dan ook, meer dan elders, behoefte aan infrastructuren voor jongeren (crèches, speel- en sportpleinen, scholen...).

De gemeenten van de groep “jonge volwassenen” (Etterbeek, Elsene en Sint-Gillis) vertonen een oververtegenwoordiging van jonge volwassenen (20-39 jaar) en een ondervertegenwoordiging van jongeren. In 2004 vertoonden deze gemeenten tegelijk drie van de vier zwakste cijfers voor koppels met kinderen, en de drie hoogste cijfers voor alleenstaanden jonger dan 30 jaar. Dat zijn dus gemeenten waar jonge volwassenen (actieve leeftijd) zonder kinderen talrijk zijn. Meer dan elders in het Gewest vraagt de bevolking van deze gemeenten om infrastructuren verbonden aan haar actieve leeftijdsgroep. We denken dan in het bijzonder aan socio-culturele evenementen en andere ontmoetingsplaatsen zoals cafés, restaurants, zalen, en ook sportieve infrastructuren.

De aanwezigheid van deze jonge volwassenen in deze gemeenten wijst echter ook op de rol van

¹⁴ De cijfers van de gezinstypes komen van www.monitoringdesquartiers.irisnet.be (2004). Ze werden berekend aan de hand van de LIPRO-typologie.

¹⁵ Volgens een enquête van het INSEE (Muller L. - 2003), la pratique sportive est surtout le fait des jeunes. Deze enquête bevestigt dat 90% van de 14-24-jarigen een fysieke of sportieve activiteit beoefent en dat dit percentage afneemt met de leeftijd.

Brussel als opleidingscentrum. Het is niet toevallig dat Elsene met zijn twee universiteiten (ULB en VUB) zich in deze categorie bevindt. Tot slot is de woningmarkt, die voornamelijk gericht is op verhuur, goed aangepast aan deze leeftijdsgroep zonder kinderen. Vanzelfsprekend houdt dit fenomeen zichzelf in stand: deze bevolkingsgroep vraagt om een bepaald type evenementen of infrastructuur en om huurwoningen, en deze trekken op hun beurt andere bewoners van deze leeftijdsgroep aan die op zoek zijn naar die evenementen of infrastructuur.

Zoals al duidelijk werd in grafiek 17, behoren alle gemeenten van de tweede gordel, behalve Vorst, in de groep "ouder dan 40 jaar". De jonge volwassenen zijn er ondervertegenwoordigd, voornamelijk doordat deze gemeenten minder huisvesting op de huurmarkt aanbieden. Het is in deze negen gemeenten dat het gedeelte bewoners-eigenaars het hoogst is van het Gewest. De bevolking is er dan ook meer sedentair. Er moet echter ook worden opgemerkt dat deze gemeenten geen ondervertegenwoordiging hebben van jongeren van 0-19 jaar, zie tabel 11. De infrastructuur voor deze leeftijdscategorie zijn dus ook belangrijk. Anderzijds toont een analyse van de leeftijdspara-

mide van deze gemeenten ons een systematische oververtegenwoordiging van bejaarde personen. Terwijl alle andere zaken vergelijkbaar zijn met de andere gemeenten (zoals het socio-economisch profiel), zijn er in deze gemeenten meer dan elders infrastructuur en diensten nodig die bedoeld zijn voor deze specifieke leeftijdscategorie. De atlas van de behoeften en actoren in Brussel "Thuiswonen na je 65ste" van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn geeft een overzicht van deze infrastructuur en diensten. Bijvoorbeeld: aangepaste vakanties, medische en paramedische zorgen, thuislevering van maaltijden, (niet-)medisch transport, huur van materiaal, korte verblijfsmogelijkheden...

Op gemeenteniveau verschijnt er dus een demografische splitsing van het Gewest tussen de eerste jonge gordel (en Brussel-Stad) en de tweede oudere gordel, die nog eens bovenop de andere socio-economische tegenstellingen komt, zoals werkloosheid en de toestand van de woningen, waarbij dezelfde geografische verdeling zichtbaar is.

Voor al daar liggen de uitdagingen waarmee de besluitvormers van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest geconfronteerd worden.